

УДК 711.4:718

Ладнюк М. І.,

асистент кафедри ландшафтної архітектури, садово-паркового господарства та урбоекології Національного лісотехнічного університету України, м. Львів.

m.ladnyuk@orcid.org, ORCID/ 0000-0002-8647-4201

САКРАЛЬНИЙ ПРОСТІР В АРХІТЕКТУРНО-ЛАНДШАФТНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСТА

Анотація: розглядаються сакральні об'єкти в архітектурній і просторовій організації міста. Досліджуються принципи формування територій і особливості їх організації, як комплекс функціонального взаємозв'язку споруд, що підпорядковані існуючому ландшафту і містобудівним вимогам.

Ключові слова: архітектура, ландшафт, простір міста.

Вступ. Сакральна архітектура та навколишній прилеглий ландшафт є відображенням тисячолітньої історії у формуванні міських просторів від язичництва до християнства. Різноманіття стилів і іменні пам'ятки зодчих, що споруджували храми упродовж віків. Львів, будучи на перехресті європейських шляхів, відзначається багатонаціональним характером свого населення, відтак — культури і віровизнань. Ці споруди є важливим компонентом формування міста, що несе на собі символічно-образну направленість, у поєднанні внутрішнього і зовнішнього простору.

Довколишній церковний простір продовжує духовну культуру внутрішнього, який так само насичений формами й образами, що вибудовують його структуру і встановлюють взаємозв'язки. Церковні дійства і обряди спонукають людей до соціальних взаємодій, як у внутрішньому так і зовнішньому церковному просторі. За думкою богослова П. Флоренського, сакральний вид діяльності теж належить культурі, оскільки присутній в ній [1, с. 102]. Церква з оточуючим ландшафтом підводить територію до сакрального рівня, простір якого сприймався як єдиний духовний осередок.

Межування території і відділення «свого», внутрішнього простору, необхідного для життєдіяльності, від «чужого», зовнішнього — це органічна необхідність, яка була справдавна притаманна людській природі. Центр і кордони, як взаємообумовлені характеристики кінцевого простору, стають неминучим наслідком внутрішньої точки зору, а тому властиві міфологічній і звичайній свідомості. Отже, межа являє собою закріплену в свідомості людини ознаку культурного простору, в якому існує свій вимір і орієнтація. Ю. М. Лотман писав, що межа може відокремлювати живих від мертвих, мати

державний, соціальний, конфесійний або будь-який інший характер» [2, с. 386-392].

Аналіз існуючого досвіду. Формування історичного сакрального ландшафту міста досліджував Ю. Криворучко, який зазначив: «...сакральні об'єкти в архітектурно-планувальній структурі міста підпорядковуються певній ієрархії, яка і визначає значущість їх у формуванні обзору. За таким принципом всі сакральні споруди можна поділити на об'єкти першого рівня, які створюють образ цілого міста і локальні, які не домінують в силуеті, але формують образ окремого району, площі чи вулиці» [3]. Чинники композиційного формування простору досліджені в працях Зітте К. [4], Вейхерт К [5], Лінч К. [6].

Аналізу формування зовнішнього церковного простору і його місця в комунікативних системах міста присвячено чимало статей і монографічних праць. Розглядаючи сакральну діяльність церков, автори спиралися на релігійні, філософські, історичні, культурологічні праці П. Флоренського, Л.М. Гумільова, А.В. Карташова, Ю. Біктимірової, статті ієрея Є. Пургова та ін. Прикладом аналізу стали пізні роботи Л.М. Баткіна, С.А. Шубович, А.А. Пучкова. Знакову підсистему зовнішнього сакрального простору, як культури, допомогли розкрити окремі статті Ю.М. Лотмана, праці В.Н. Топорова.

Мета роботи і аналіз дослідження:

Мета роботи – виявити особливості архітектурної і ландшафтно-просторової організації сакральних об'єктів в плануванні міста, чинники впливу на формування територій і особливості функціональної організації в залежності від місто-формуючих факторів.

Аналіз базується на дослідженні п'яти територій сакральної архітектури (собор, костел, храм, церква) міста, що розташовані в історичній забудові Львова і являються пам'яткою архітектури:

- Домініканський собор, площа Музейна (рис. 1).

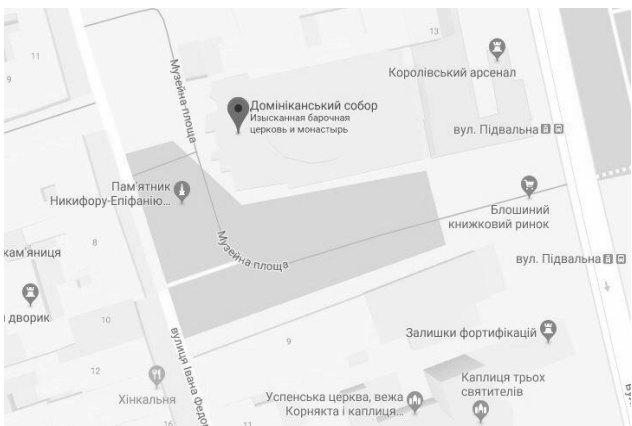

Рис. 1. Карта. Домініканський собор на площі Музейній (фото). Львів.

Греко-католицька церква у центральній частині Львова, в зоні всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; пам'ятка архітектури національного значення. До II світової війни — храм римо-католицького монастиря ордену домініканців. За радянських часів у костелі та будівлі монастирських келій влаштували склади, а з 1973 року у цих спорудах розмістили Музей історії релігії та атеїзму. Храм у 1990-тих роках передано УГКЦ, і він був освячений на честь Пресвятої Євхаристії.

- Костел святого Андрія Первозванного УГКЦ (рис. 2).

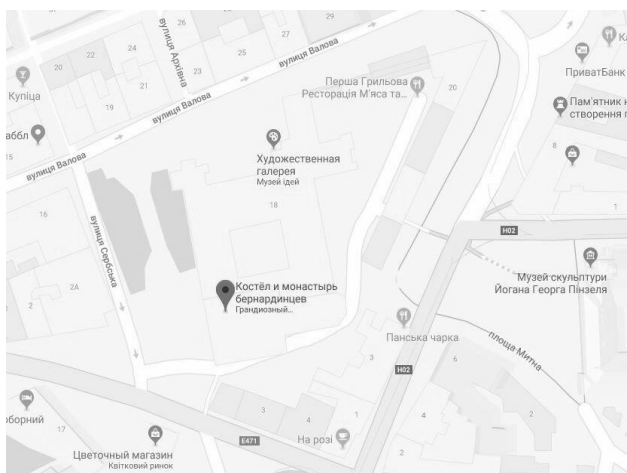

Рис. 2. Карта. Костел Андрія Первозванного (фото). Львів.

Костел св. Андрія Первозванного – центральна споруда так званого комплексу Бернардинців, до якого належить також будівля давнього католицького монастиря, колона і каплиця св. Яна з Дуклі. Споруда була побудована у 1600-1630 роках, одночасно поруч з нею зводилася будівля келій. Монастир оточили потужними кам'яними стінами і баштою. До них приєднуються господарські будівлі - кузня, конюшня та інші. До оборонної стіни прибудували вежу-дзвіницю.

- Храм Непорочного зачаття Пресвятої Богородиці (рис. 3).

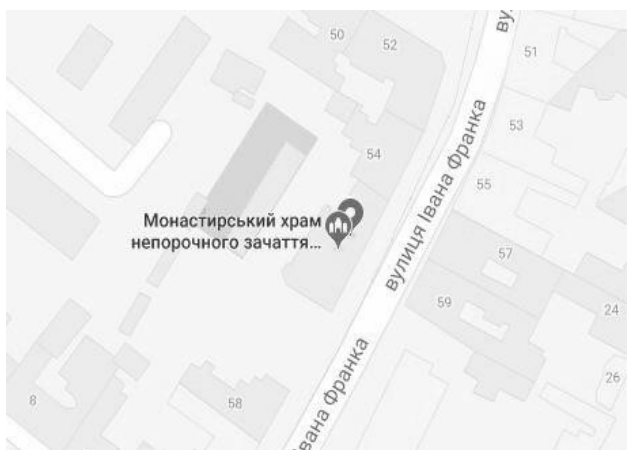

Рис. 3. Карта. Храм Непорочного зачаття Пресвятої Богородиці (фото). Львів.

Монастирський комплекс оо. Редемптористів з церквою Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці був споруджений у 1882–1884 рр. у неороманському стилі для сс. Василіанок.

- Храм Святого Архистратига Михаїла (рис. 4).

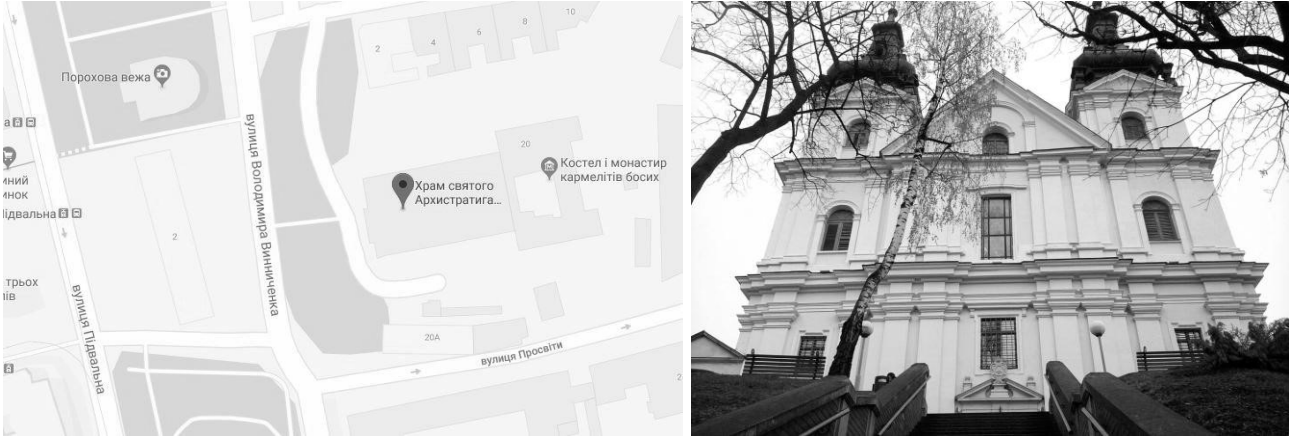

Рис. 4. Карта. Храм Святого Архистратига Михаїла (фото). Львів.

Колишній костел кармелітів босих споруджено за межами давніх міських мурів, на пагорбі. Разом з будівлями келій та оборонною стіною, прокладеною вздовж траси вулиць Просвіти та Винниченка, храм творить єдиний архітектурний комплекс, що протягом XVII-XVIII ст. мав оборонне значення, прикриваючи місто зі сходу. Основні етапи будівельної хронології, пов'язаної з цим об'єктом, датуються 1634 р. (зведення основного блоку будівлі, архітектор Ян Покорович); другою половиною XVII ст. (добудова оборонних мурів, інженер Я. Беренс); XVII-XVIII ст. (монастирський корпус); 1835-1839 (надбудова вежі, архітектор Алоїз Вондрашка); 1906 (надбудова вежі, реставрація – архітектор Владислав Галицький).

- Костел Ольги і Єлизавети, площа Кропивницького (рис. 5).

Рис. 5. Костел Ольги і Єлизавети, площа Кропивницького (фото). Львів.

Неоготичний костел, що вирізняється високими вежами з гострими шпилями, є візитівкою Львова. Збудований наприкінці ХІХ ст. за проектом Теодора Тальовського. До його створення причепні відомі архітектори, скульптори та художники. 1991 р. храм передали греко-католицькій громаді. Пам'ятка архітектури.

Виклад матеріалу. Об'єкти дослідження різняться: розміщенням в планувальній структурі міста; домінуванні чи доповненні сакральної споруди в архітектурному осередку; організацією ландшафту довкола сакральної споруди.

Поліфункційні – архітектурні комплекси, що окрім собору чи храму, вписані до інших за призначенням споруд; монофункційні - репрезентовані окремими сакральними спорудами з прилеглою територією, які в дослідженні розглядаються як комплекс функціонального та структурного взаємозв'язку споруд, що підпорядковані ландшафтним і містобудівним вимогам. Виступають композиційним акцентом серед забудови міста, домінантою чи орієнтиром, а й навіть силуетом.

Поліфункційні сакральні комплекси в ландшафтно-просторовій організації міста. Такі об'єкти розташовані в частині щільної забудови, з домінуючими сакральними спорудами в образі архітектурного ансамблю. Прилеглі території різняться за характеристикою обмеженості і функціональним призначенням, за структурою планування і їх періодичним використанням (рис.6.7.).

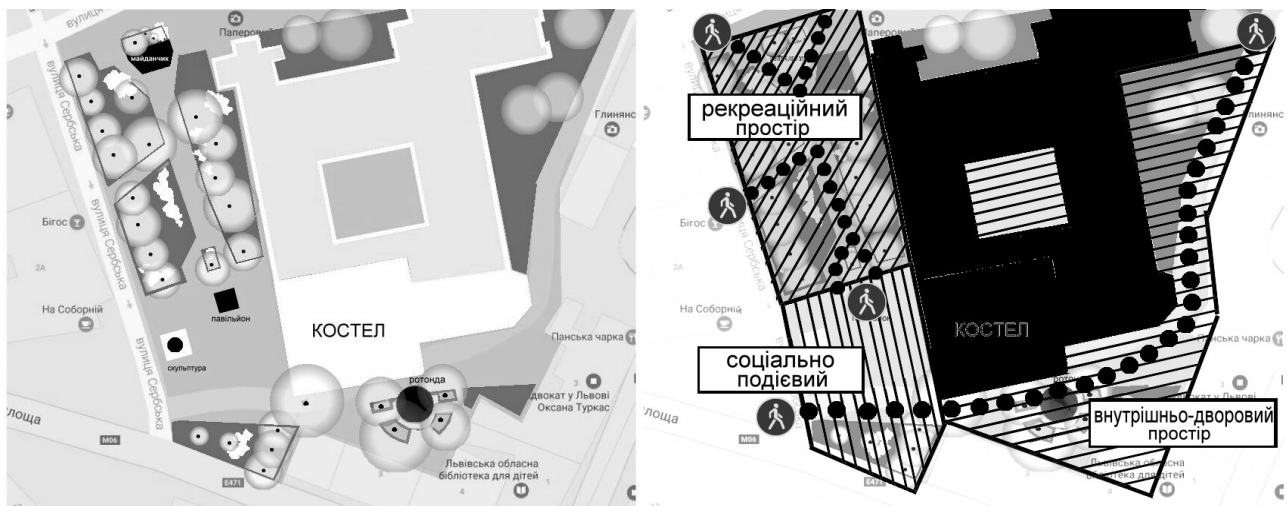

Рис. 6. Костел св. Андрія Первозванного. План-схема території.
Схема просторової і пішохідної організації.

Проаналізовані території довкола сакральної споруди при сакральній архітектурі демонструють їх взаємопов'язану підпорядкованість громадському простору, до якого відносять площі, сквери, вулиці. Науковець С. Хасієва наголошує, що громадські простори «здійснюють завдання трансляції міської культури від покоління до покоління. При цьому людина не тільки є

споживачем духовних цінностей, а й активно включається в процес їх формування» [7. с.54].

З визначення функціонування простору досліджених об'єктів виявлена типізація громадського простору: соціально-подієвий – відкрита площа, що акцентує увагу на головну споруду, з малими архітектурними формами і скульптурою; рекреаційний – є акцентом ландшафтно-просторового вирішення, яким є сквер і зелені зони з рядовим і композиційним насадженням рослин.

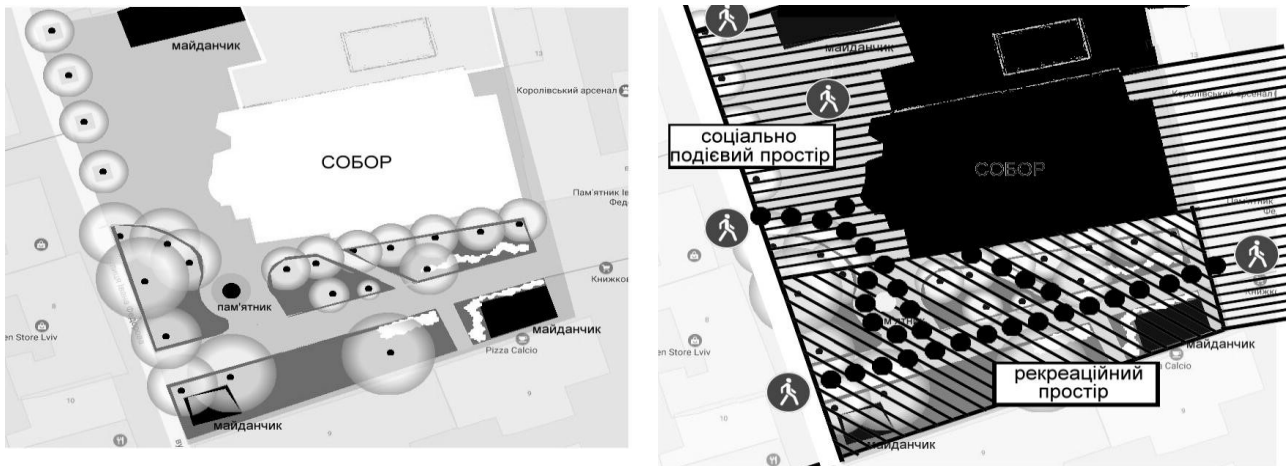

Рис. 7. Домініканський собор, площа Музейна. План-схема території. Схема просторової і пішохідної організації.

Головним зв'язком просторів є транспортно-пішохідні дороги, з яких відкриваються видові і панорамні точки сприйняття. Напрями пішохідно-прогулянкового маршруту вважаються транзитними, бо з'єднують міжвуличні простори й репрезентативні території. З іншими за призначенням спорудами та через інтенсивну кількість відвідувачів.

Монофункційні сакральні комплекси в ландшафтно-просторовій організації міста. Домінуючі сакральні споруди обумовлені відкритим простором, в містобудівній і ландшафтній організації міста (рис .8.).

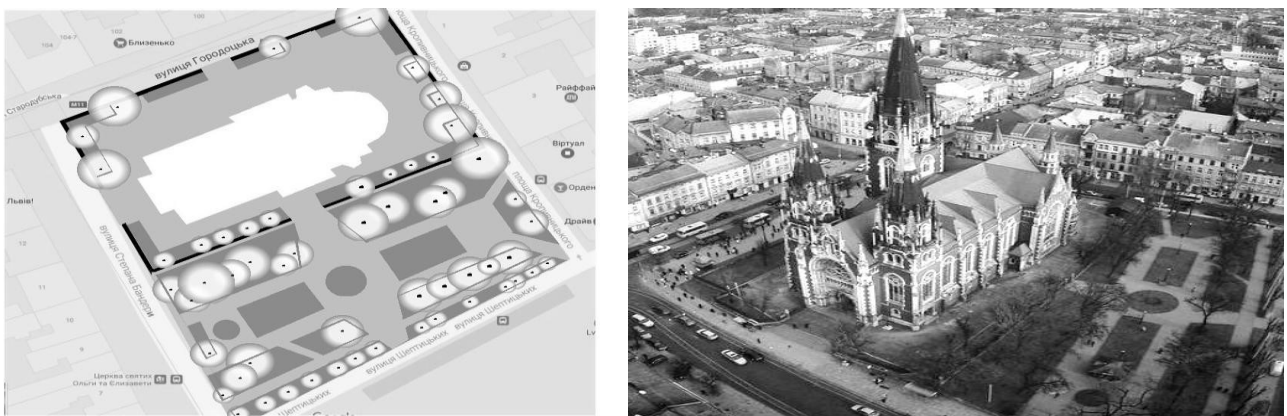

Рис. 8. Костел Ольги і Єлизавети. План-схема території. Фото території.

Простір відокремлений від щільної забудови, з візуально відкритим внутрішньо-дворовим плануванням території і благоустроєм прилеглого скверу.

Сакральні споруди з внутрішньо-дворовим простором розташовані на рельєфному підвищенні чи в щільній забудові міста, які обмежені навколишньою забудовою і високими мурами (рис. 9.10.).

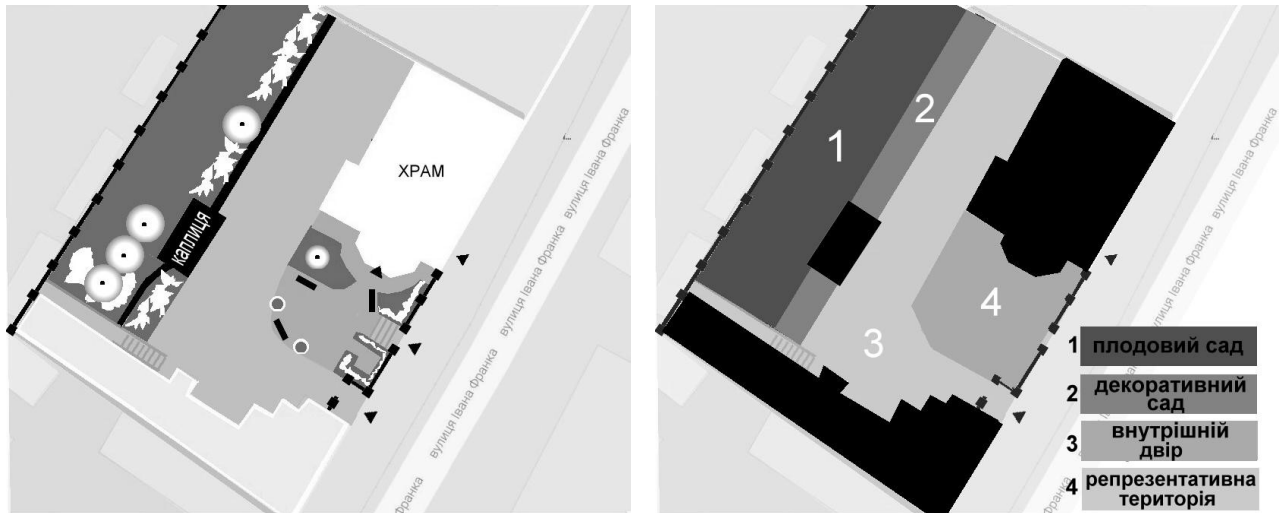

Рис. 9. Храм Непорочного зачаття Пресвятої Богородиці.
Схема генерального плану. Схема зонування території.

Рис. 10. Храм Святого Архистратига Михаїла. Схема генерального плану.
Схема зонування території.

Ці території у функціональному плануванні створюють двори загального і власного користування (подвір'я і їх господарська частина), ділянки плодового і декоративного садівництва, вхідні території (репрезентація) з благоустроєм та використанням ландшафтного дизайну.

Сакральне середовище, окрім храмів і їх комплексної архітектури, доповнюють малі архітектурні форми, які встановлені в його планувальній структурі у просторовому співіснуванні: каплиця; колона; хрест. Вони є важливою частиною сакрального простору, що мають образно-символічну спрямованість (рис. 11).

Рис. 11. Фото 1-2. Каплиця і колона св. Яна в Дуклі. Костел Андрея Первозванного.
Фото 3. Хрест. Храм св. Архистрига Михаїла.

Ландшафтно-архітектурна організація сакрального середовища. При ландшафтно-архітектурному дослідженні сакральних об'єктів виявлені: елементи природного і штучного ландшафту, його композиційний потенціал в просторовому вирішенні; сформоване сприйняття території – видові перспективи і панорами, які відкриваються з пішохідних і транспортних осей руху; унікальні фрагменти історичної архітектури і існуючого середовища; прояви людської діяльності.

- Ландшафт характеризують відкриті і напіввідкриті простори з зеленими насадженнями, елементами благоустрою з існуючим історичним і сучасними ландшафтним дизайном. Для формування якого велике значення має архітектонічна цінність дерев, які відрізняються будовою, висотою, формами і розмірами корони. Їх декоративний різновид створює пейзаж міського простору: липа; клен; ясен; каштан; дуб; бузок; яблуня; алича; ялина; туя.

- Ландшафтні умови сприйняття територій характеризуються місцями обмеженого і на пів обмеженого огляду, що обумовлено містобудівною ситуацією навколо сакрального комплексу, щільною забудовою міста де архітектура в просторі виступає домінантою, силуетом чи орієнтиром.

- Елементи споруд і ландшафту є пам'ятками архітектури, в яких містобудування та садово-паркове мистецтво пов'язане з історично-

композиційною організацією. Особливу увагу слід звернути на історичний ландшафт, що є підтипом урбанізованого. Основою міського середовища є історичний ареал – найбільш освоєна в минулому і добре збережена частина території сьогодні.

•Прояви і наслідки людської діяльності мають більш негативний вплив на архітектурно-ландшафтну організацію просторів. Ландшафт перебуває у хаотичному зв'язку з планувальною структурою, через відсутність догляду і періодичне втручання та тимчасове перепланування територій не за їх функціональним призначенням. Сприяє утворенню конфліктних і пустих ділянок також накладання громадського та персонального простору, відокремленість території від використання, транзитні переходи через дворові простори, відсутність соціального контролю і освоєння територій випадковими групами людей.

Лише сакральні об'єкти з внутрішньо-дворовим простором є окультуреними і просторово впорядкованими у використанні. Озеленення створене окремими фрагментами, але з відчуттям дотриманості методів композиції. Так як ландшафтному дизайну та ландшафтній архітектурі властиві загальні категорії композиції, характерні для інших образотворчих мистецтв і для архітектури як мистецтва організації простору. Це — форма, фактура, колір, тектоніка, масштаб, масштабність, пропорційність, симетрія, асиметрія, ритм, контраст, нюанс і так далі. Будучи фундаментальними, ці категорії у роботі з природним матеріалом при створенні об'єктів дизайну чи ландшафту часто виступають у новій якості, оскільки повинні розглядатися з урахуванням зміни вигляду природного матеріалу в часі, природної сезонності, залежно від інших ландшафтних чинників.

Висновки. Сакральна архітектура в містобудуванні є відкритою у плануванні простору, який являється публічним і доступним, багатофункціональним і транзитним.

Конфліктність просторів на сьогодні проявляється у їх стані і призначенні, вузькому функціональному наповненні в плані благоустрою і ландшафту. Це потребує реорганізації для покращення узгодженості естетики середовища і архітектури. По принципах життєздатності просторів: багатофункціональність з метою використання простору максимальною кількістю різних груп населення; актуальність; індивідуальність; доступність; екологічність; гармонійність в поєднанні з іншими просторами; збалансованість дизайну.

Життєвий час сакрального об'єкта безпосередньо пов'язаний з часом містоформування, і в такому розумінні сакральний об'єкт подібний на інші типи об'єктів, що формують місто. Усі ці об'єкти існують в одному реальному часі.

У Львові сакральні об'єкти виконують важливі формуючі та структурні функції. Виступають найважливішими елементами духовної структури міста і виконують чимало властивих їм містоформуючих функцій.

Література

1. Флоренский П. Богословские труды. Сборник семнадцатый. М., С. 102.
2. Лотман Ю.М.. О метаязыке типологических описаний культуры // Лотман Ю.М. Избранные статьи: В 3-х т. Таллин, 1992. – Т.1 – С. 386-392 с.
3. Криворучко Ю. І. Формування історичного сакрального ландшафту Львова XVIII ст. // Досвід та перспективи розвитку міст України: Збірник наукових праць, Київ: Діпромісто, 2006. - № 11 – С. 34-64 с.
4. Зитте К. Художественные основы градостроительства: Пер. с нем. М.: Стройиздат, 1993 – 255 с.
5. Wejchert Kazimierz. Elementy kompozycji urbanistycznej/ Warszawa: «Arcady», 1984. 34.
6. Линч К. Образ города / Пер.с англ., сост. Иконников А. В. М.: Стройиздат, 1982. 328 с.
7. Хасиева С.А. Архитектура городской среды : [учебн. для вузов] / С.А. Хасиева. – М.: Стройиздат, 2001. – 200 с.
8. <http://photo-lviv.in.ua/tserkva>

Аннотация

Ладнюк М. И., ассистент, кафедры ландшафтной архитектуры, садово-паркового хозяйства и урбоэкологии, Национальный лесотехнический университет Украины, г. Львов.

Сакральное пространство в архитектурно -ландшафтной организации города

В статье рассматриваются сакральные объекты в архитектурной и пространственной организации города. Исследуются принципы формирования территорий и особенности их организации, как комплекс функциональной взаимосвязи сооружений, подчиненных существующему ландшафту и градостроительным требованиям.

Ключевые слова: архитектура, ландшафт, пространство города.

Summary

Ladnyuk M.I., assistant professor, Department of Landscape Architecture, Landscaping and Urban Ecology, National Forestry University of Ukraine, Lviv.

Sacral space in architectural and landscape organization of the city

Sacral objects in the architectural and spatial organization of the city are considered. The principles of formation of areas and the peculiarities of their organization as a complex of functional interconnection of structures, which are subordinated to the existing landscape and urban planning requirements, are studied.

Key words: architecture, landscape, city space.